

XIX. YÜZYILDA LİVANE KAZASI HALKININ YURLUK-OCAKLIK MAAŞLARI HAKKINDAKİ TALEPLERİ*

Zemzem YÜCETÜRK**

ÖZ

Osmanlı Devleti'nde "Hükümet", "Klasik" ve "Yurtluk-ocaklık" adı verilen sancaklar bulunmaktaydı. Bu sancaklardan "Yurtluk-ocaklık" sancaklar daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, bu bölgelerin fethi sırasında hizmetleri görülen hanedanlara verilmiştir. Ancak söz konusu kişiler toprakların resmî sahibi değillerdi. Bu nedenle bu toprakları satamaz, bağışlayamaz, vakfedemezlerdi. Toprakların karşılığı olarak devlete itaatkâr bir şekilde hizmet etmek durumundaydılar. Tanzimat Dönemi'nde yurtluk-ocaklık sancaklar hazineye geçirilince toprak sahiplerine belirli şartlarda maaş bağlanmıştır. Dönemle ilgili belgelerden Livane Kazası'nda yurtluk-ocaklık olarak tasarruf edilen toprakların bulunduğu anlaşılmaktadır. Livane Kazası'nın bağlı olduğu Çıldır Eyaleti'nde yurtluk-ocaklık sancaklar 1851-1852 yılında hazinece idare edilmeye başlanmıştır. Livane Kazası halkına da bu topraklar karşılığı maaş bağlanmış olup, bu kişiler öldüğünde söz konusu maaşlar kişilerin oğullarına, torunlarına ve kardeşlerine geçmiştir. Maaşların taksiminde miras kaidesi uygulanmıştır. İlk başta maaşlar kişilerin erkek çocuklarına intikal ettirilirken daha sonra kız çocuklarına da maaş bağlanmıştır. Devlet maaş bağladığı kişilerin Osmanlı vatandaşı olmasına önem vermiştir. Erkekler de eşleri veya çocukları öldüğünde söz konusu maaşların kendilerine tahsis edilmesini istemişlerdir.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı Devleti, Sancak, Livane Kazası, Yurtluk-Ocaklık, Maaş Tahsisi

DEMAND FOR YURLUK-OCAKLIK SALARIES AND INCOMES IN LIVANE DISTRICT IN THE 19TH CENTURY

ABSTRACT

"Hükümet", "Klasik", and "Yurtluk-Ocaklık" were the types of *sanjaks* in the Ottoman Empire. Among these *sanjaks*, "Yurtluk-Ocaklık" *sanjaks* were mostly left to the local lords and dynasties, who had been ruling them when these regions were conquered, in the Eastern and Southeastern Anatolia. However, these lords and their families were not the official owners of the lands. For this reason, they

* *Gönderim Tarihi: 25.02.2021 Kabul Tarihi: 23.03.2021.*

** *Dr. Öğt. Üyesi Artvin Çoruh Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ARTVİN. zemzem_yuceturk@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9638-7160*

could not sell, donate or endow these lands. They had to serve the state for the land and remain loyal to the Ottoman authority. During the Tanzimat Period, when the *yurtluk-ocaklık* sanjaks were taken over by the central treasury, landowners were paid a salary under certain conditions. Document survey shows that there were lands saved as “*yurt*” and “*ocak*” in Livane District. In the province of Çıldır, which covers Livane District, the “*yurtluk-ocaklık*” *sanjaks* began to be administered by the treasury in 1851-1852, and the people of Livane District were given a salary in return for these lands. When these people died, the salaries were passed on to the sons, grandchildren and siblings of these people. These salaries were allocated according to the patriarchal inheritance instruction. First, the salaries were allowed to the male inheritors; and then, the girls were also paid. The state carefully considered the civil status of the inheritors and paid these salaries on the condition that they were Ottoman citizens. Men also had a right to claim salary when their spouse or children died.

Keywords: Ottoman State, Sanjak, Livane District, Yurtluk-Ocaklık, Salary Allocation

Giriş

Artvin¹ şehri Osmanlı Devleti hâkimiyetine ilk defa Kanunî Sultan Süleyman döneminde Dulkadirli Mehmet Han'ın 1536-1537 yıllarındaki seferi

¹ Artvin şehrine Osmanlı döneminde Livane veya Livana denilmekteydi. Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İstanbul 1993, s. 520. Livane ismi o dönemde Yusufeli ve Artvin merkezi de içine alan Çoruh vadisine verilen genel bir isim olmuştur. Taner Artvinli, *Artvin Yer Adları Sözlüğü*, İstanbul 2013, s. 179-180. Muvahhit Zeki bölgeye Gürcü hâkimiyetinde olduğu tahmin edilen 1312-1450 tarihleri arasında Livana adı verildiğini belirtir. Muvahhit Zeki, *Artvin İli Hakkında Genel Bilgiler*, Çev. Hayrettin Tokdemir-Ertuğrul Tokdemir, İstanbul 1999, s. 155. Osmanlı Devleti hâkimiyetinden önce Evliyâ Çelebi'nin de Seyehatnâmesi'nde bu bölgeden Livâne olarak bahsettiği görülmektedir. Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, II. Kitap, Haz. Zekeriyâ Kurşun, İstanbul 1998, s. 160. Arşiv kayıtlarında da Livane ismi kullanılmıştır. BOA, A. MKT.231/ 18, 27 Mart 1849. Önemli Gürcü toplum adamlarından Askerî Uzman Giorgi Kazbegi de 1874 yılında bölgeyi gezdiği zaman bölgeden “Livan” olarak bahsetmiştir. Giorgi Kazbegi, *Bir Rus Generalinin Günlükleri*, Çev. Rıdvan Atan, İstanbul 2019, s. 105. Hayrettin Tokdemir, Artvin adının anlamı ve bu ismin oluşumuna dair bir takım efsaneler olduğunu ancak söz konusu adın efsaneyle ilgisi olmadığını ayrıca ismin Gürcüce veya Ermenice kökenli olmayıp öz Türkçe olduğunu belirtmiştir. Ona göre Artvin adı “Art” ve “Van” sözcüklerinin birleşmesiyle meydana gelmiştir. “Art” sözcüğü dağ beli, arkada, artta, yamaçta anlamlarına gelmektedir. “Van” sözcüğü ise yurt, konum yeri anlamına gelmektedir. Böylece Artvan adının anlamının Artvin'in engebeli fizikî yapısına da uygun olduğunu söyler. Hayrettin Tokdemir, *Artvin Destanı*, Fon Matbaası, Ankara 1978, s. 85. Artvin yerel ağızda ise Artvani olarak telaffuz edilmiştir. Ahmet Atalay, “Esaretten Kurtuluşta Artvin”. 2. Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi, S: 5, 2018, s. 542. Gürcücede Art'uvani, Artvani, Artvini olarak geçmektedir. Onur Güven, *Artvin'in Kültürel Tarihinde Türk İzleri*, Ankara 2018, s. 2. Rusça ve Ermenicede Ardvin olarak geçerken, Lazlar bu ismi Art'vini olarak kullanmaktadırlar. Nagehan Küçükıldız, “Artvin ve Çevresinin Yer Adları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, Ed. Nuri Yavuz, İstanbul 2019, s. 7. 1878-1918 Rus hâkimiyeti döneminde Artvin adı yeniden kullanılmıştır. Şehrin 1921'de Türk hâkimiyetine geçmesiyle 1921-1923 tarihleri arasında

sırasında geçmiştir. Şehir Osmanlı Devleti hâkimiyetine geçtikten sonra Artvin ile Yusufeli bölgesini içine alan Livane Sancağı kurularak Erzurum Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır.² Artvin ve Yusufeli'ni içine alan bu bölgeye Nisf-ı Livane adı da verilmiştir.³ Bundan sonra Osmanlı hâkimiyetinden çıkan şehir 1549'da ikinci vezir Ahmet Paşa'nın gayretiyle yeniden ele geçirilmiştir. Bölgedeki Osmanlı hâkimiyeti 1578 yılında sağlamaştırılmıştır. 1579'da Çıldır Eyaleti kurulduktan sonra bu eyalete bağlanan Livane Sancağı'nın merkezi oldu.⁴ XVIII. yüzyılda Livane Sancağı tekrar idarî birim olarak kaza haline getirilmiştir.⁵ Artvin'in merkez olduğu Livane Kazası 1828 yılında Trabzon Eyaleti'ne bağlı Batum Sancağı'nın kazasıdır.⁶ Osmanlı Devleti'nde 1850 yılında Batum Sancağı'na Çürüksu ve civarında bulunan bazı yerlerin de ilhakıyla Lazistan adıyla yeni bir sancak kurulmuştur.⁷ Bu nedenle XIX. yüzyılda Batum Sancağı'na Lazistan Sancağı da denilmektedir.⁸ Günümüzde Artvin şehrini oluşturan merkez ve ilçelerin bir kısmı XIX. yüzyılda Trabzon Vilayeti'ne bağlı Lazistan Sancağı'na, bir kısmı da Erzurum Vilayeti'ne bağlı Çıldır Sancağı'na dâhildi.⁹ Haziran 1828'deki Rus işgalinden sonra imzalanan 1829 Edirne Muahedesi ile Ahıska Ruslara terkedilince Artvin'in bağlı olduğu merkezi Ahıska olan Çıldır Eyaleti'nin teşkilatı bozuldu.¹⁰ Livane Kazası'nın bundan sonra 1828 yılında Livane-i Süflâ ve Livane-i Ulyâ olarak iki kazaya

---

Artvin ili tabiri kullanılmışken, 1936-1956 tarihlerinde Çoruh ili şeklinde bölgeden bahsedilmiştir. 1956 yılında ise tekrar Artvin adı kullanılmaya başlanmıştır. Faruk Taşkın *Artvin Tarihi Bibliyografyası*, İstanbul 2020, s. 1. Fahrettin Kızıoğlu ise Türk adı olan Artvin'in "Artun"dan bozma bir isim olduğunu belirtmiştir. Fahrettin Kızıoğlu, *Osmanlıların Kaşkas-Ellerini Fethi (1451-1590)*, Ankara 1976, s. 458.

² Metin Tuncel, "Artvin", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 3, İstanbul 1991, s. 420.

³ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara 2006, s. 341.

⁴ Tuncel, *a.g.m.*, s. 420. Bölgenin Osmanlı egemenliğine geçmeden önceki tarihi, kültürü ve etnik durumu için bkz: Hamit Şafakçı, "Hurufat Defterlerine Göre Ardanuç Kazası Vakıfları", *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, Ed. Nuri Yavuz, İstanbul 2019, s. 200-232; Gülseren Mutlu, "Eskiçağ'da Artvin", *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, Ed. Nuri Yavuz, İstanbul 2019, s. 17-58; Ömer Subaşı, "Artvin ve Çevresinde Türk Hâkimiyeti", *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*. Ed. Nuri Yavuz, İstanbul 2019, s. 82-106; Bayram Arif Köse, "İslamiyet Öncesi Dönem, İlk Müslüman Fetihleri ve Müslüman Hâkimiyetinde Artvin ve Çevresi", *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*. Ed. Nuri Yavuz, İstanbul 2019, s. 59-81; Cihan Oruç, "Artvin ve Çevresinde Türk Varlığı "Kıpçaklar", *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, Ed. Nuri Yavuz, İstanbul 2019, s. 107-123.

⁵ Eşref Temel, "Hurufat Defterlerine Göre XVIII.-XIX. Yüzyılda Livane (Artvin) Vakıfları", *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*. Ed. Nuri Yavuz, İstanbul 2019, s. 126.

⁶ Sezen, *a.g.e.*, s. 341.

⁷ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdarî Taksimatı*, Ankara 1988, s. 125-126.

⁸ S. Esin Dayı, *Elviye-i Selâse'de (Kars, Ardahan, Batum) Millî Teşkilatlanma*, Erzurum 1997, s. 2.

⁹ Melike Karabacak Yılmaz, "19. Yüzyılda Artvin ve Çevresi'nde Ekonomi Hayatı", *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, Ed. Nuri Yavuz, İstanbul 2019, s. 233.

¹⁰ Tuncel, *a.g.m.*, s. 420.

ayrıldığı görülmektedir. Vartan olarak da adlandırılan Livane-i Süflâ 1828 yılında Trabzon Eyaleti'ne bağlı Batum Sancağı'nın kazasıdır.¹¹ Livane Kazası 1847 yılında Livane-i Balâ ve Livane-i Zir Vartana olarak iki kazaya ayrılmıştır.¹² Bu tarihte iki kaza da Çıldır Sancağı'na bağlıdır. Livane-i Zir ise Livane'nin nahiyesi olarak geçmektedir.¹³ Osmanlı Devleti'nde 7 Kasım 1864 Vilayet Nizamnamesi ile eyaletler kaldırılarak vilayetler kurulmuştur.¹⁴ Livane-i Süflâ Kazası'nın Osmanlı Devleti'nde vilayet teşkili sırasında Erzurum'a bağlandığı görülmektedir.¹⁵ Ancak 14 Temmuz 1867 tarihinde Meclis-i Vala'da alınan karara göre Livane ve Maçahel Kazalarının Çıldır Sancağı'ndan ayrılarak tekrar Lazistan Sancağı'na bağlanmasına karar verilmiştir.¹⁶ Söz konusu kaza bundan sonra Rus hâkimiyetine geçtiği 1878 yılına kadar Trabzon Vilayeti'ne bağlı Batum Sancağı'nın kazasıydı.¹⁷ Livane-i Ulyâ ise 1828 yılından 1878 yılında başlayan Rus yönetimine kadar Erzurum Eyaleti'ne bağlı Çıldır Sancağı'nın kazasıdır.¹⁸

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında gerçekleşen ve tarihe 93 Harbi olarak geçen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Livane'den de tabur teşkil edilmiştir.¹⁹ 24 Nisan 1877'de Ruslarla savaş başlayınca Batum ve Ardahan savaşları sırasında Ardahan Rusların eline geçmiş, Türk kuvvetleri Artvin'e çekilmiştir.²⁰ 8 Haziran 1877 tarihinde Livane ciheti Asâkir-i Muavene

¹¹ Sezen, *a.g.e.*, s. 341.

¹² *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye*, 1264/1848: 207, 215; Zemzem Yüçetürk, "19. Yüzyılda Artvin'in İdarî Yapısı", *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*. Ed. Nuri Yavuz, İstanbul 2019, s. 262. Salnamelerdeki bilgiler bir önceki yıla ait bilgilerdir. İlhan Palalı, "Osmanlı Salnameleri ve Tarih Araştırmalarındaki Kaynak Değeri", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S: 23, Ocak-Haziran 2010, s. 1.

¹³ *SDAO*, 1264/1848: 207, 215.

¹⁴ İlber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*, Ankara 2011, s. 53.

¹⁵ *BOA*, MVL.1052/ 49, 28 Kasım 1866.

¹⁶ *BOA*, MVL. 538/35, 12 Haziran 1867.

¹⁷ Sezen, *a.g.e.*, s. 341. 1868 yılında tarihli salnâmede Trabzon Vilayeti'nin Trabzon, Canik, Lazistan ve Gümüşhane olmak üzere dört sancağı bulunmaktadır. Bu sancaklardan Lazistan Sancağı'nın kazaları Bafra, Livane ve Arhavi'dir. *Trabzon Vilayet Salnamesi* 1286/1869: 1, 34-54. 1877 yılında ise Trabzon Vilayeti'nin Trabzon, Lazistan ve Gümüşhane olmak üzere üç sancağı bulunmaktadır. Lazistan Sancağı Çürüksu, Acarateyn, Hopa, Atina ve Livane kazaları bulunmakta olup, Livane Kazası'nın merkezi Livane Kasabası'dır. *TVS* 1295/1878: 50-75.

¹⁸ Sezen, *a.g.e.*, s. 341. Osmanlı Devleti'nde yayınlanan 1864 Vilayet Nizamnamesi ile eyaletler vilayet haline getirilmiştir. Bu nedenle Erzurum ve Trabzon bu tarihten itibaren vilayet haline gelmiştir. Zemzem Yüçetürk, "İlk Vilayet Salnamesi Olan 1283 (1866-1867) Tarihli Salnameye Göre Bosna'nın İdarî Yapısı", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S: 59, Güz 2018, s. 206.

¹⁹ Gazi Ahmed Muhtar Paşa, *Sergüzeşt-i Hayatının Cild-i Sanisi*, Yay. Haz: Nuri Akbayar, Sad. Yücel Demirel, İstanbul 1996, s. 276; Zemzem Yüçetürk, "93 Harbi ve Sonrasında Artvin", *Karadeniz Araştırmaları*, S: 65, Ankara 2020, s. 78.

²⁰ *Cumhuriyetin 50. Yılında Artvin 1973 İl Yıllığı*, Artvin 1973, s. 28-29.

Kumandanı Dede Bey'den İstanbul'a gönderilen telgrafta halkın vatanseverlik duygularının kabardığı ve düşmana karşı savaşa katılmak istedikleri bildirilerek, kendileri için de vatan ve padişah uğrunda canlarını vermek gibi kutsal bir vazife olamayacağı ifade edilmiştir. Ayrıca düşmanın vatan toprağından bir yere tecavüzüne asla meydan vermeyecekleri belirtilerek ihtiyaç duydukları silahların gönderilmesi istenmiştir. Bu telgraf yetkililer tarafından 10 Haziran 1877 tarihinde Harbiye Nezareti'ne iletilmiş ve nezarete gönderilen bu konudaki yazıda ise istenen silahların verilmesinin isabetli olacağı bildirilmiştir.²¹ Bölge halkı büyük bir direniş göstermiş ve bu uğurda şehit vermiştir.²² Savaş sonucunda 13 Temmuz 1878 tarihinde Berlin Antlaşması imzalanmıştır.²³ Buna göre Kars, Ardahan ve Batum Rusya'ya terk edilmiştir.²⁴ Bu antlaşma ile Batum ile birlikte Artvin, Ardaneç, Borçka, Şavşat ilçelerini içine alan yerler Rusya'ya bırakılmıştır.²⁵ Arhavi, Hopa ve Yusufeli ise Osmanlı Devleti'nde kalmıştır.²⁶ Artvin'in de içinde bulunduğu Batum Sancağı, Kars ve Ardahan ile birlikte "Elviye-i Selase" olarak adlandırılmıştır.²⁷ 1878-1918 yıllarında Livane Rusya yönetiminde kazadır.²⁸ İşgalden sonra Ruslar bölgede bir takım idari değişiklikler yapmışlardır.²⁹ Bundan sonra Osmanlı Devleti'ndeki vilâyetlerin karşılığı olarak Çarlık yönetimindeki Kars, Ardahan ve Batum bölgesinde Batum ve Kars Oblastları (eyalet) kurulmuştur.³⁰ Ardahan ve Oltu bölgeleri Uçasko-Okrok (Kaza) halinde, Göle ile Çıldır ve Poshov İstarşinalık (Nahiye) teşkilatıyla Kars Oblastı'na bağlanmıştı. Artvin (Livane) ve Ardaneç Kazaları ise Şavşat ve Borçka İstarşinalıkları ile Batum Oblastı'na bağlıydı. Şavşat sonradan uçasko (kaza) haline konulmuş, Artvin ise Okrok Naçaliklik

²¹ 19. ve 20. Yüzyıl Belgelerinde Artvin: Göğre Komşu Topraklar, 2. Baskı, Ankara 2008, s. 15.

²² Ahmet Atalay, "93 Harbi'nden Kore Savaşı'na Artvinli Şehitler ve Yörede Bulunan Şehitlikler", *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*. Ed. Nuri Yavuz, İstanbul 2019, s. 300; Ahmet Atalay, *93 Harbi'nden Kore Savaşı'na Artvinli Şehitler ve Yörede Bulunan Şehitlikler*, Konya 2019, s. 8.

²³ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Ankara 2003, s. 523-525.

²⁴ Osman Aytekin, *Ortaçağ'dan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin'deki Mimari Eserler*, Ankara 1999, s.12; Mehmet Özyayın, *Artvin Ansiklopedisi*, C: 2, İstanbul 2016, s. 27-28.

²⁵ *Artvin 1973 İl Yıllığı*, s. 128; Özhan Öztürk, *Pontus*, Ankara 2016, s. 808.

²⁶ Ayşegül Kuş, *Batılı Seyyah ve Araştırmacılara Göre 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Karadeniz Bölgesi*, Samsun 2016, s. 81.

²⁷ Ahmet Atalay, "XIX. Yüzyılın Sonlarında Elviye-i Selâse'de Karayolu Yapım Faaliyetleri", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C.9, S.2, Aralık 2017, s. 2. 19. yüzyılda Artvin şehrinin savaşlardaki mücadelesi için bkz. Sedat Bahadır, *Artvin ve Çevresi 1828-1921 Savaşları*, Samsun 2017.

²⁸ Sezen, a.g.e., s. 341.

²⁹ Mustafa Gül, "Elviye-i Selâse'nin Osmanlı Devleti'ne İadesi ve Bazı Uygulamalar", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 15, Ankara 1995, s. 368-369.

³⁰ Resul Turan, *Çarlık Rusyası Döneminde Batum Vilayeti (1878-1914)*, İstanbul 2019, s. 26.

(mutasarrıflık, sancak karşılığı) olmuştur. Adlarını öğrenebildiğimiz Artvin Okrok Naçalıklarının üçü de Gürcü'dür.³¹

Rusya'da 1917'de Bolşevik İhtilali ortaya çıktıktan sonra Osmanlı Devleti ve Rusya arasında 3 Mart 1918 tarihinde Brest-Litovsk Antlaşması imzalanınca antlaşma doğrultusunda Kars, Ardahan ve Batum'da plebisite başvurulmuştur. Bunun sonucunda söz konusu yerler Osmanlı Devleti'ne bağlandı. Ancak Birinci Dünya Savaşı sonucunda imzalanan 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti Artvin'den çekilmiştir.³² Bundan sonra Artvin İngilizler tarafından 17 Aralık 1918'de işgal edilmiştir. İngilizlerin de buradan çekilmesinden sonra Nisan 1920 tarihinde bölgeye Gürcüler hâkim olmuştur.³³ 1921 başlarına kadar Gürcü hâkimiyeti sürdükten sonra 1921 yılında Artvin ve çevresi tekrar Türk hâkimiyetine geçmiştir. Artvin ve Şavşat Kazaları dört buçuk ay süreyle Ardahan Sancağı'na bağlanmıştır. Ayrıca Yusufeli (Kiskim) Kazası Erzurum'a, Hopa Kazası da Rize Sancaklarına dâhil edilmiştir.³⁴ 7 Temmuz 1921 tarihinde Artvin liva haline getirilmiş, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'na göre ise livaların kaldırılmasıyla vilayet olmuştur.³⁵ Şavşat Kazası Ardahan'dan alınarak Artvin'e bağlanmıştır.³⁶ Ayrıca Borçka ve Ardanuç da Artvin'e bağlanmıştır.³⁷

Osmanlı Devleti'nde halkın şikâyetlerini üst düzey makamlara bildirmesi için yazılan ve kaynaklarda rikâ', ruk'a, mahzar, kâğıt ve son dönemlerde bazen arıza şeklinde de geçen arzuhal (arz-ı hâl), halkın başvurduğu önemli bir hak arama aracı olmuştur. Türk-İslâm devletlerinde şikâyet veya istek sahibi kişilerin tek tek veya topluca, yazılı veya sözlü olarak arzuhal sundukları bilinmektedir. Osmanlı arşivi de arzuhal bakımından oldukça zengindir.³⁸ Arzuhallerde hitap şekli padişaha olduğu gibi çok yüksek düzeyde olmayan memurlara da sultanım kelimesiyle başladılar.³⁹ Başta padişah olmak üzere sadrazam ve diğer yetkililer arzuhallerle ilgilenmişlerdir.⁴⁰ Temel görevi adaleti sağlamak olan Divân-ı Hümayun'a yapılan başvurular padişahın devamlı olarak divânda bulunması düşüncesiyle doğrudan padişaha yapılan başvurular sayılmaktadır. Bununla birlikte padişahın bizzat halkın elinden şikâyetlerini

³¹ M. Adil Özder, *Artvin ve Çevresi*, Ankara 1971, s. 84-95.

³² Nurşen Gök, "Artvin Livası'nın Anavatan'a Katılışı Sırasındaki Durumuna İlişkin Belgeler", *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 41, Ocak 2008, s. 90-91.

³³ Rahmi Çiçek, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Artvin Vilayeti'nin Sosyo-Ekonomik Durumu", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S: 14, Mart 2013, s. 134.

³⁴ Gök, *a.g.e.*, s. 91.

³⁵ Zeki, *a.g.e.*, s. 150.

³⁶ Gök, *a.g.e.*, s. 91.

³⁷ Murat Kasap, *Osmanlı Arşiv Kayıtlarında 93 Harbi Batum Muhacirleri*, İstanbul 2018, s. 30.

³⁸ Mehmet İpşirli, "Arzuhal", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 3, İstanbul 1991, s. 447-448.

³⁹ Tayyib Gökbilgin, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmî*, İstanbul 1992, s. 105.

⁴⁰ İpşirli, *a.g.m.*, s. 447-448.

topladığı da olurdu.⁴¹ Dîvân-ı Hümâyundan başka ikinci divânı, cuma divânı ve taşrada eyalet divânı gibi divânlar da arzuhalleri değerlendiren önemli idarî organlar olmuştur. Osmanlı halkı sunduğu arzuhallerinde yalnızca şikâyetlerini dile getirmeyip bir görev veya ücretin istenmesi veya bir yanlışlığın düzeltilmesi gibi durumlarda da arzuhal yazmışlardır. Arzuhaller sadece padişaha sunulmayıp taşradaki küçük idareci ve makamlara kadar yetkili her mevkie sunulabilirdi. Padişaha arzuhal sunmak için cuma selâmlığı, bayram namazı, türbe ziyareti, hükümdarın ava çıkması, dinlenmek için civardaki bahçe ve köşklere gitmesi ve benzeri merasimler en uygun vesilelerdi.⁴² Halkın şikâyetlerini toplamak amacıyla padişah bu gibi vesileleri ne kadar çok yaparsa o ölçüde adaletli olarak nitelendirilirdi.⁴³

Osmanlı Devleti'nde bir kişi veya grup tarafından ağır suçlamalar yazılan ve imzasız olarak padişaha sunulan çok sayıda arzuhale de rastlanılmıştır. Padişahlar bu türden arzuhallerle de titizlikle ilgilenmişler ve söz konusu yazıların kime ait olduğunu bulmaya çalışmışlardır. Kişiler tespit edildiğinde ise sürgün de dahil olmak üzere çeşitli cezalara çarptırılmışlardır. Arzuhallerin kötü amaçla verildiğinin anlaşılması durumunda ise söz konusu belgeler padişah tarafından imha edilirdi. Osmanlı Devleti'nde çoğu zaman bir köy veya kasaba halkı da padişaha topluca arzuhal sunmuşlardır. Bu durumda şikâyet ve talep edilen konuyla titizlikle ilgilenilir hatta suçlu bulunması durumunda sadrazam, beylerbeyi, kadı gibi yöneticiler idam da dahil olmak üzere en ağır şekilde cezalandırılırdı.⁴⁴ Bu çalışmada belgelere yansıdığı kadarıyla XIX. yüzyılda sonuna kadar olan dönemde Livane halkının yurtluk-ocaklık maaşları hakkındaki talepleri ele alınmıştır. Bu talepleri içeren dilekçe ve yazılar Livane Kaza Meclisi yoluyla Lazistan Sancağı'na, buradan da Trabzon Valiliği ve Trabzon Eyaleti Meclisi yoluyla sadarete gönderilmiştir. Halk tarafından doğrudan sadarete gönderilen dilekçe ve yazılar da bulunmaktadır. Artvin halkının bu dilekçe ve yazılarıyla devlet titizlikle ilgilenmiş, taleplerin yerine getirilmesine çalışmıştır. Çalışmada söz konusu dönemde sadece Livane'de ikamet eden ve burada görevli olan kişiler hakkındaki talepler değil, aynı zamanda bu dönemde Livaneli olup başka şehirlerde ikamet eden Livaneli halkın talepler de ele alınmıştır.

Yurtluk-Ocaklık Maaşlar

Osmanlı Devleti'nde “Klasik”, “Yurtluk-ocaklık” ve “Hükümet” adları ile anılan sancaklar bulunmaktaydı. Bu sancaklardan “Yurtluk-ocaklık” sancakların idaresi daha fazla Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, bu bölgenin fethi

⁴¹ Halil İnalçık, “Şikâyet Hakkı: ‘Arz-i Hâl ve ‘Arz-i Mahzar’lar”, *Osmanlı Araştırmaları VII-VIII*, İstanbul 1988, s. 33.

⁴² İpşirli, *a.g.m.*, s. 447-448.

⁴³ İnalçık, *a.g.m.*, s. 33.

⁴⁴ İpşirli, *a.g.m.*, s. 447-448.

sırasında hizmetleri görülen ve ilerleyen dönemlerde de itaat ve sadakatleri devam etmiş olan hanedanlara bırakılarak kurulmuştur.⁴⁵ Kendilerine yurtluk veya yurtluk-ocaklık olarak arazi verilen aşiret sahibi kişiler veya yerel beyler buranın resmî sahibi değillerdi. Bu nedenle bu toprakları satamaz, bağışlayamaz, vakfedemezlerdi. Söz konusu kişiler devlete sadakatli olup görevlerini de aksatmadan yapmak zorundaydılar.⁴⁶ Bu sancaklarda sancakbeyleri ve mutasarrıflar görevli olup öldüklerinde de çocukları hizmete devam etmekteydi. Suç işlemeleri durumunda yerlerine oğullarından veya kardeşlerinden biri getirilirdi. Toprağın bütün geliri kendilerine ait olup devlete de belirli bir miktar para gönderiyorlardı.⁴⁷ Yurtluk-ocaklık sancaklar sınır bölgelerindeki beylere verilmişti. Bunun sebebi ise beylerin gücünden yararlanarak sınır güvenliğini sağlayıp merkezî otoriteyi güçlendirmektir. Osmanlı Devleti'nde bu sancaklar Bosna, Anadolu, Diyarbakır, Van, Kars, Çıldır, Şam, Rakka ve Bağdad Eyaletlerinde bulunmaktaydı.⁴⁸ Tanzimat Dönemi'nde yurtluk-ocaklık sancaklar hazineye geçirilince toprak sahiplerine belirli şartlarda maaş bağlanmıştır.⁴⁹

22 Ekim 1832 tarihli resmî bir kayıta bu tarihte Livane Kazası'nda yurtluk-ocaklık olarak tasarruf edilen toprakların bulunduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu belgeye göre Çıldır Eyaleti'nde bulunan Nısf-ı Livane Kazası ve Pertekrek Sancağı'nda yurtluk-ocaklık mutasarrıfı Salih adlı kişi öldükten sonra tasarrufunda bulunan arazinin oğlu Süleyman'a verilmesi gerekirken bu kişinin, oğlu olmadığı iddia edilerek hissesi Mehmet Said'e verilmiştir. Adı geçen Süleyman da vefat edip bu arazinin Said'den alınarak Süleyman'ın oğulları Süleyman-ı sani ve Yusuf Tayyar'a verilmesi istenmiştir.⁵⁰ Yukarıda da bahsedildiği üzere Tanzimat Dönemi'nde yurtluk-ocaklık sancakların hazinece istimlak edilmeye başlanmasından sonra Livane Kazası'nın bağlı olduğu Çıldır Eyaleti'ndeki yurtluk-ocaklık sancaklar da 1851-1852 yılında hazinece idare edilmeye başlanmıştır.⁵¹ 22 Nisan 1853 tarihli belgeye göre Çıldır Sancağı'nda Nısf-ı Livane ve Pertekrek'te bulunan yurtluk-ocaklık toprağı işleten Ali Bey'in vefat etmesiyle adı geçen hassın karşılığı Ali Bey'in oğulları Süleyman Arslan, Ahmet ve İbrahim Beylere maaş tahsis edilmesi için Lazistan Mutasarrıfı Osman Bey'e emir gönderilmesi istenmiştir.⁵² 9 Aralık 1855 tarihli belgeye göre de

⁴⁵ Yakup Karataş-Demet Dural Karasu, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Miras Kalan Bir Mesele: Yurtluk-Ocaklık ve Emlak-i Mazbuta Mukabili Maaşların Tasfiyesi", *International Journal of Social Science*, Number: 56, Spring III-2017, s. 371

⁴⁶ Hakan Kaya, "Bayezid Sancağı Örneğinde Osmanlı İdari Yapısında Yurtluk Ocaklık Sistemi", *Current Research in Social Sciences*, C: 2, S.1, Ocak 2016, s. 21.

⁴⁷ Karataş-Karasu, *a.g.e.*, s. 371-372.

⁴⁸ Orhan Kılıç, "Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancaklar Üzerine Bazı Tespitler", *OTAM*, S: 10, Ankara 1999, s. 123.

⁴⁹ Karataş-Karasu, *a.g.e.*, s. 371-372.

⁵⁰ *BOA*, C.TZ. 1/36, 22 Ekim 1832.

⁵¹ Karataş-Karasu, *a.g.e.*, s. 374.

⁵² *BOA*, A. M. 10/96, 22 Nisan 1853.

Mehmet Dursun, Süleyman-ı Sani, Yusuf Tayyar, Murteza Abdullah, Mustafa ve Hamza Beylerin Lazistan Sancağı'nda Livane Kazası'nda yurtluk-ocaklık üzere mutasarrıf oldukları kurraya karşılık bu kişilere maaş bağlanması istenmiştir.⁵³ Yine 18 Aralık 1859 tarihli Kapı Çuhadarı Mehmet Behçet Ağa'nın Lazistan Sancağı'na bağlı Livane Kazası'nda yurtluk-ocaklık ashabından Arslan, Süleyman ve Ahmet Beylerden olan alacağını talep ettiği belge 1859 tarihinde de söz konusu kazada bu türden toprakları tasarruf eden kişilerin bulunduğunu göstermektedir.⁵⁴ 19 Mart 1860 tarihli kayıta da Lazistan Sancağı'nda bulunan Maçahel ve Livane Kazalarında yarım hisse yurtluk-ocaklık olarak Mehmet Bey'in mutasarrıf olduğu karyelerin karşılığı bu kişiye maaş verilmesi talep edilmiştir.⁵⁵ Devlet yurtluk-ocaklık tasarrufunun olduğuna dair beratları olan halkın bu beratlarını kaybetmeleri durumunda da söz konusu beratları yenileyerek halka bu konuda gerekli kolaylığı sağlamıştır. 8 Mayıs 1860 tarihli tahrirata göre Süleyman, Ahmet ve İbrahim beyler verdikleri arzuhallerinde Livane Kazası'nda tasarruf ettikleri yurtluk ve ocaklığa karşılık olan maaşlarının beratının kazaen yanmasından dolayı yenilerinin verilmesini istemişlerdir.⁵⁶ 8 Haziran 1860 tarihli Padişah Abdülmecit'in irade kaydına göre de bu kişilerin beratının yenilediği belirtilmiştir.⁵⁷ Yine Livane hanedanından Nekkar Bey hakkındaki tahrirat bu dönem Livane Kazası halkının da yurtluk-ocaklık karşılığı maaş aldığını gösteren belgelerden biridir. 27 Mart 1893 tarihli resmi kayıta göre Livane hanedanından Mehmet Tosun Beyzade Mustafa Şükrü Beyoğlu Nekkar yurtluk-ocaklık olarak bin kırk iki kuruş maaşından Rusya'ya hicretinden önce yanlışlıkla fazla verilen miktarın geri alınmasını istemiştir.⁵⁸

Devlet yurtluk-ocaklık karşılığı maaşların ödenmesi konusunda hiç kimsenin alacağının kalmamasına dikkat etmiştir. 15 Eylül 1886 tarihli Maliye Nezareti tezkeresine göre Livane muhacirlerinden Ali Bey zade Mehmet Ali Bey verdiği arzuhalinde yurtluk-ocaklık olarak Amasya Sancağı'ndaki malı üzerinden verilen maaşından daha önce eksik olarak verilen miktarın iadesini talep etmiştir. Bu konuda gereğinin yapılması Sivas Vilayeti Defterdarlığı'ndan istenmiştir. Defterdarlığın 11 Ağustos 1886 tarihli tahriratına göre de bu kişiye verilmeyen yetmiş beş kuruşun iadesiyle maaşının iki yüz altmış dokuz kuruşa çıkarılmasına karar verilmiştir.⁵⁹ Yine 17 Haziran 1893 tarihli belgeye göre de Livane muhacirlerinden İbrahim Hakkı adlı kişi verdiği arzuhalde hazineden yüz elli buçuk kuruş yurtluk-ocaklık maaşı alırken, maaşın yüz sekiz kuruş olarak

⁵³ BOA, MVL.348/9, 9 Aralık 1855.

⁵⁴ BOA, A.MKT.UM.385/64, 18 Aralık 1859. Kapı çuhadarları Osmanlı Devleti'nde resmî dairelerde ayak işlerine memur görevlilerdi (Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, İstanbul 1993, s. 384).

⁵⁵ BOA, MVL.596/78, 19 Mart 1860.

⁵⁶ BOA, A.MKT.NZD. 311/78, 8 Mayıs 1860.

⁵⁷ BOA, YB. (21). 12/50, 8 Haziran 1860.

⁵⁸ BOA, BEO.178/13328, 27 Mart 1893.

⁵⁹ BOA, ŞD.313/29, 15 Eylül 1886.

verildiğini belirtip kesintinin iadesini talep etmiştir. Bu arzuhal Trabzon Vilayeti'nden İstanbul'a gönderilince Dâhiliye Nezareti gereğinin yapılmasını Maliye Nezareti'nden talep etmiştir. Maliye Nezareti'nden de 27 Ocak 1894 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gerekenin yapılması için durumun Trabzon Defterdarlığı'na bildirildiği belirtilmiştir.⁶⁰ Bu maaşlar kişiler öldükten sonra çocuklarına verilmiştir.⁶¹ 30 Aralık 1861 tarihli Ali Bey'in akrabası tarafından sadarete gönderilen arzuhalde Livaneli olup vefat eden Ali Bey'in oğulları Süleyman, Ahmet ve İbrahim Beylerin büyük babaları İbrahim Bey vefat ettiği için yurtluk-ocaklık maaşının bu kişilere tahsis edilmesi istenmiştir. Ayrıca Süleyman Bey de vefat ettiğinden ona düşen maaşın da çocuğuna verilmesine dair Livane Kazası Müdürü tarafından mazbatalar düzenlendiği belirtilmiştir. Ancak düzenlenen mazbataların Lazistan kaymakamına gönderildiği halde kaymakamlık tarafından Maliye Nezareti'ne gönderilmediği anlaşılmaktadır. Bu nedenle arzuhalde mazbataların gönderilmesi için söz konusu kaymakama sadaret tarafından emir gönderilmesi talep edilmiştir. Sadareten Lazistan Kaymakamı Osman Efendi'ye 6 Kasım 1861 tarihinde gönderilen yazıda da bu maaşların tahsis edilmesi için düzenlenen mazbatalar Maliye Nezareti'ne Lazistan Sancağı tarafından gönderilmediğinden bir an evvel gönderilmesi istenmiştir.⁶² Belgeden de anlaşılacağı üzere devlet yurtluk-ocaklık karşılığı verilecek maaşların gecikmeden tahsisine önem verdiği gibi söz konusu maaşlar kişilerin torunlarına da geçmiştir. Maliye Nezareti'nin 11 Ekim 1896 tarihli tahrirâtı ise maaşların kişiler öldükten sonra kardeşlerine de verildiğini göstermektedir. Belgeye göre Tavusker Mutasarrıfı olan ve yukarıda 1832 ve 1855 tarihli belgelerde de bahsedilen Süleyman-ı Sani Bey ile kardeşi Murteza Beylerin yurtluk ve ocaklık olarak maaşları bulunmaktadır. Süleyman-ı Sani Bey ölünce bu maaş kardeşleri Murteza Bey ile Gülendâ Hanım'a kalmıştır.⁶³ Maaşlar yurtluk-ocaklığın bulunduğu sancak veya kazanın mal sandığından ödenmekteydi. Maaş sahibi ölünce maaşlar şer'î miras taksimi kuralına göre ödenirdi. Bu toprakların bir yıllık geliri belirlendikten sonra öşür dışındaki gelirin yarısı devlete gönderilirken diğer yarısı maaş sahiplerine verirdi. Maaş sahibi kişinin ölmesi durumunda ise maaşlar mirasçıları arasında paylaştırılırdı. Eğer mirasçısı kalmamışsa hazineye tahsis edilirdi.⁶⁴ 17 Mayıs 1871 tarihli belgeye göre Dursun Bey'in yurtluk-ocaklık olarak tasarrufunda bulunan arazi hasılatına karşılık tahsis edilen ve oğlu Mustafa tarafından alınmakta olan maaşın ödeme şekli Şura-yı Devlet'in Maliye Dairesi'nde kaleme alınan mazbatada tespit edilmiş olup, buna göre bu tür maaşların paylaşılmasında miras taksimi kaidelerinin uygulanacağı ve ona göre maaşın tahsis edileceğine

⁶⁰ BOA, DH.MKT.69/39, 17 Haziran 1893.

⁶¹ Karataş-Karasu, *a.g.e.*, s. 372.

⁶² BOA, A.MKT.UM.571/21, 30 Aralık 1861.

⁶³ BOA, ŞD.368/8, 11 Ekim 1896.

⁶⁴ Karataş-Karasu, *a.g.e.*, s. 376.

karar verilmiştir.⁶⁵ Miras olarak kalan yurtluk-ocaklık maaşlar ilk başlarda sadece erkek evlada verilmekte iken daha sonra kız çocuklarının da bundan hissedar edilmesi kararı alınmıştır.⁶⁶ 1858'de ilan edilen Arazi Kanunnamesi'ne göre mirastan kız ve erkek çocukların eşit miktarda pay alması daha sonra çeşitli şikâyetleri de beraberinde getirecekti. Şikâyette bulunan erkek çocuklar, kız kardeşlerinin, zaten kocalarının idaresinde ve sıkıntısız yaşadıklarını iddia edecekler ve buradaki eşitlik ilkesinin kendilerine zararlı olduğunu öne süreceklerdi. Bu sızlanmalar neticesinde en adaletli usul olan şer'î miras taksimi kaidesine uygun olarak hareket edilmesi kararı alınmıştır. 1871'deki bu kararla o güne kadar üçte bir-üçte iki ya da eşitlik kaidesi üzere yapılmış miras taksimlerine dokunulmayacak, bundan sonraki taksimlerde şer'î miras taksimi kuralı uygulanacaktı. 1895'ten itibaren erkek çocuklara üçte iki, kız çocuklara da üçte bir hisse verildiği anlaşılmaktadır.⁶⁷ Maliye Nezareti'nin 11 Mart 1898 tarihli belgesine göre Livane hanedanından Mutasarrıf Yusuf Tayyar Bey'in vefatından sonra yurtluk-ocaklık olarak Erzurum Sancağı'ndaki malından aylığı bin dört yüz doksan üç kuruş maaşının beş yüz doksan yedişer kuruşu öz oğulları Bursa'da sakin Ahmet Tevfik ve Erzurum'da sakin Süleyman Şükrü Beyler ile iki yüz doksan sekiz buçuk kuruşu kızı Şemsinur'a tahsis edilmiştir.⁶⁸ Kız çocuklarına tahsis edilen maaşlar, vefatı halinde bu kızların kendi çocuklarına yine şer'î miras taksimi usulü ile dağıtılmaktaydı.⁶⁹ 1 Kasım 1888 tarihli dilekçe ise kız çocukları öldüğü zaman maaşlarının ailesine tahsis edildiğini göstermektedir. Gülendâ Hanım Şura-yı Devlet Riyaseti'ne gönderdiği söz konusu dilekçede kızı Güleşan Hanım'ın geçen sene vefat ettiğini belirterek bu nedenle Güleşan Hanım'a Livane ümerasından olan eşi Mustafa Bey'in Bursa malından kalan aylığı yüz altmış altı kuruş yurtluk-ocaklık maaşın kendi aylığının üzerine ilave edilmesini istemiştir. Dilekçe gereğinin yapılması için Maliye Nezareti tarafından 20 Şubat 1901 tarihinde Şura-yı Devlet'e havale edilmiştir.⁷⁰ Maaş tahsis edilmesi için diğer bir kural ise mirasçılarının Osmanlı Devleti vatandaşı olmasıdır.⁷¹ Batum Sancağı Livane Kazası ahalisinden Ayşe Mesude Hanım 7 Şubat 1886 tarihinde verdiği dilekçesinde Batum'un Livane Kazası ahalisinden olup adı geçen kazanın hanedanından ve yurtluk-ocaklık ashabından müteveffa Mehmet Bey'in eşi olduğunu bildiren maaş talebinde bulunmuştur.⁷² Dâhiliye Nezareti'nden 4 Haziran 1887 tarihinde Hüdavendigar Vilayeti'ne gönderilen yazıda da Ayşe

⁶⁵ BOA, İ.ŞD.21/885, 17 Mayıs 1871.

⁶⁶ Karataş-Karasu, *a.g.e.*, s. 376; ŞD.240/21, 1 Ağustos 1870.

⁶⁷ Karataş-Karasu, *a.g.e.*, s. 376.

⁶⁸ BOA, ŞD.376/19, 11 Mart 1898; BOA, BEO.1133/84937, 24 Mayıs 1898.

⁶⁹ Karataş-Karasu, *a.g.e.*, s. 376-377.

⁷⁰ BOA, ŞD./2992/15, 1 Kasım 1888.

⁷¹ Karataş-Karasu, *a.g.e.*, s. 376.

⁷² BOA, ŞD.2919/22, 7 Şubat 1886.

Mesude Hanım'ın kendisiyle kızlarına uygun miktarda maaş verilmesi veya Mehmet Bey'in Rusya'da kalan erkek kardeşlerinin hazinece mahsus olan dört yüz elli kuruş maaşlarının kendilerine tahsisine dair Şura-yı Devlet'e havale edilen dilekçelerinden bahsedilmiştir. Zaten Ayşe Hanım ve kızları Hatice, Fehime ve kız torunu Mahișeker Hanımların yurtluk üzere Bursa Sancağı malından aylık otuz dört kuruş otuz para maaşları olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca 93 Harbi'nden sonra Rusya'ya terk edilmiş mahaller ahalisinden Osmanlı Devleti'ne hicret edenlerin maaşlarının hicret tarihinden itibaren yerleştikleri mahallerdeki mallarından verilmesi gerekiyorsa da hicret etmeyenlerin maaşlarına karşılık bu kişilerin Osmanlı topraklarındaki yakınlarına maaş verilmesi hazinece kabul edilmeyip tahsis edilen maaşın dahi kesildiği, ancak Ayşe Mesude Hanım ve çocuklarının evlerinin yapımı için üç bin kuruşu geçmemek üzere yardım verileceği bildirilmiştir.⁷³ Ancak devletin bu konudaki kararının bir takım halkın da mağduriyetine sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır. Osman Bey sadarete gönderdiği dilekçesinde Batum havalisi-sinde bulunan Livane hanedanzadelerinden olup Osmanlı Devleti'ne sığınan ve Bursa'da vefat eden babası Livane Kazası hanedanından Tavusker Mutasarrıfı Süleyman Bey'den intikal eden bin yedi yüz üç kuruş yurtluk-ocaklık maaşın kendisiyle birlikte kardeşleri Mehmet Dursun, Murteza, Süleyman ve Gülendama geçmesini talep etmiştir. Maliye Nezareti bu konuda verdiği cevapta Osman Bey'in babası Süleyman Bey'in Rusya'ya terk edilmiş olan Livane Kasabası'nda sakin iken 1296 (1880-1881) yılında vefat ettiğinin ve Süleyman Bey ile çocuklarının Rusya tabiiyetini kabul ettiklerinin Erzurum Vilayeti'ne bildirildiğini belirtmiştir. Bu nedenle Osmanlı Devleti tabiiyetinden çıkan kişiler hakkındaki kanun maddesi hükmüne göre maaşın verilemeyeceğine Maliye Meclisi'nce karar verildiği ifade edilmiştir. Ayrıca Maliye Nezareti'nce bu konuda verilen cevapta Osmanlı Tabiiyet Kanunu'nun altıncı maddesinin "Osmanlı Devleti'nden izin almaksızın tabiiyet değiştiren veya yabancı ülkede askerî hizmete giren kişiyi Osmanlı Devleti isterse tabiiyetinden düşürür ve bu kişinin Osmanlı Devleti'ne gelmesi yasak olur" şeklinde olduğu da belirtilmiştir.⁷⁴ Osman Bey Maliye Nezareti'nin bu kararına karşılık olarak dilekçesinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında kabul edilen Ayastefanos Muahedesinin ve bu muahedenin Muahede-i Hususiyesi'nin maddeleri gereğince üç sene zarfında hicret edemeyenlerin Rusya tabiiyetinde kalacağına karar verildiğini belirtmiştir. Ancak Rusya'nın memleketlerini işgal etmesinden sonra hicret etmek istedikleri halde bu bölgede bulunan mal ve mülklerine dair

⁷³ BOA, DH.MKT.1427/70, 4 Haziran 1887; BOA, DH.MKT.1636/16, 3 Temmuz 1889; BOA, DH.MKT.1716/110, 5 Nisan 1890; BOA, DH.MKT.1732/48, 14 Haziran 1890.

⁷⁴ Osmanlı Devleti'nde 28 Ocak 1869 tarihinde yayınlanan Tabiiyet Kanunu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Serbestoğlu, "Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S: 29, 2011, s. 193-214; *Düster*, 1.Tertip, C: I, s. 16-18.

muameleler hususunda mahallî hükümete birçok zorluklar çıkardığını, bu zorluklarla uğraşırken de belirlenen üç sene müddetin geçtiğini ifade etmiştir. Orada buldukları müddetçe de Rusya tabiiyetine kendi istekleriyle geçmediklerinin ve zorla geçirildiklerinin Osmanlı Devleti'nce kabul edilmesi gerektiğini yazmıştır. Osmanlı Devleti'nin de bu bölgelerin Rusya'ya geçtiğini kabul etmesinden dolayı buradaki insanların kendi istekleriyle Rusya tabiiyetine geçtiğini kabul edemeyeceğini ifade etmiştir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'ne hicret ettikleri tarihten itibaren bu maaşın kardeşlerine verilmesini istemiştir. Yirmi otuz nüfusun geçim kaynağı olan ve verilmemesi halinde birkaç hane halkının açlıktan telef olmasına sebebiyet verecek olan maaşın verilmesi için konunun Şura-yı Devlet'e havale buyrulmasını istemiştir. 6 Temmuz 1896 tarihli yazıya göre konunun Tabiiyet Kalemi'ne havale edildiği anlaşılmaktadır.⁷⁵ Erkekler de eşleri veya çocukları öldüğünde onların yurtluk-ocaklık maaşlarının kendilerine tahsis edilmesini istemişlerdir. Livane ümerasından Yusuf Süleyman Bey'in Şura-yı Devlet'e gönderdiği 6 Aralık 1898 tarihli dilekçesinde eşi Yaşar Zehra ile kızı Mahinur Hanımlardan kalan yurtluk-ocaklık maaşın kendisine tahsis edilmesini istediği görülmektedir.⁷⁶ Yurtluk-ocaklık sancaklar kişilerin çocuklarından başka akrabalarına da tahsis edilirdi. Ancak bunun dışında aile harici kimseye bu maaşlar tevcih edilemezdi.⁷⁷

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin "Yurtluk-ocaklık" olarak verdiği topraklara dönemle ilgili bilgiler incelendiğinde Livane Kazası'nda da rastlanmıştır. XIX. yüzyılda en erken olarak 22 Ekim 1832 tarihli belgeden bu tarihte Livane Kazası'nda yurtluk-ocaklık olarak tasarruf edilen toprakların bulunduğu anlaşılmaktadır. Tanzimat Dönemi'nde yurtluk-ocaklık sancaklar hazineye geçirilip toprak sahiplerine belirli şartlarda maaş bağlanmaya başlandığı zaman Livane Kazası'nın bağlı olduğu Çıldır Eyaleti'ndeki bu türden topraklar da 1851-1852 yılında hazinece idare edilmeye başlanmıştır. Livane Kazası halkına da bu topraklar karşılığı maaş bağlanmış olup, bu kişiler öldüğünde söz konusu maaşlar kişilerin oğullarına, torunlarına ve kardeşlerine geçmiştir. Bu toprakların karşılığı olarak maaş talebiyle ilgili ilk belge de 1853 tarihlidir. 22 Nisan 1853 tarihli belgeye göre Çıldır Sancağı'nda Nısf-ı Livane ve Pertekrek'te bulunan yurtluk-ocaklık toprağı işleten Ali Bey'in vefat etmesiyle adı geçen hassın karşılığı Ali Bey'in oğulları Süleyman Arslan, Ahmet ve İbrahim Beylere maaş tahsis edilmesi için Lazistan Mutasarrıfı Osman Bey'e emir gönderilmesi istenmiştir. Devlet halkın maaşı konusunda kimsenin alacağına kalmamasına ve gecikmeden maaşların ödenmesine önem vermiştir. Maaşların taksiminde miras

⁷⁵ BOA, ŞD.355/31, 8 Eylül 1894.

⁷⁶ BOA, ŞD.2993/2, 6 Aralık 1898.

⁷⁷ Kılıç, *a.g.m.*, s. 122.

kaidesi uygulanmıştır. İlk başta maaşlar kişilerin erkek çocuklarına intikal ettirilirken daha sonra kız çocuklarına da maaş bağlanmıştır. Devlet maaş bağladığı kişilerin Osmanlı vatandaşı olmasına önem vermiştir. Erkekler de eşleri veya çocukları öldüğünde söz konusu maaşların kendilerine tahsis edilmesini istemişlerdir.

KAYNAKLAR

1.Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bab-1 Ali Evrak Odası (BEO).

Cevdet Tımar (C.TZ).

Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT.).

İrade Şura-yı Devlet (İ.ŞD.).

Meclis-i Vala (MVL).

Sadaret Müteferrik Evrakı (A. M.).

Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı (A. MKT.).

Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Devair Evrakı (A.MKT.NZD).

Sadaret Mektubi Kalemi Umumî Vilayat Evrakı (A.MKT.UM).

Şura-yı Devlet (ŞD.).

(Yabancı Arşivler YB. (21).

2. Salnâmeler

Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye (SDAO), Hicrî 1264/1848.

Trabzon Vilayet Salnamesi (TVS): 1286 Hicrî/ 1869; 1295 Hicrî/1878.

Düstur, 1.Tertip, 1. Cilt.

3.Kitap ve Makaleler

ARMAOĞLU, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.

ARTVİNLİ, Taner, *Artvin Yer Adları Sözlüğü*, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul 2013.

ATALAY, Ahmet, "XIX. Yüzyılın Sonlarında Elviye-i Selâse'de Karayolu Yapım Faaliyetleri", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 9, S: 2, Aralık 2017, ss. 1-24.

_____, “Esaretten Kurtuluşa Artvin”. 2. *Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi*, S: 5, 2018, ss. 541-562.

_____, “93 Harbi’nden Kore Savaşı’na Artvinli Şehitler ve Yörede Bulunan Şehitlikler”. *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*. Ed. Nuri Yavuz, Kriter Yayınevi, İstanbul 2019.

_____, *93 Harbi’nden Kore Savaşı’na Artvinli Şehitler ve Yörede Bulunan Şehitlikler*, Köymen Yayınları, Konya 2019.

AYTEKİN, Osman, *Ortaçağ’dan Osmanlı Dönemi Sonuna Kadar Artvin’deki Mimari Eserler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

BAHADIR, Sedat, *Artvin ve Çevresi 1828-1921 Savaşları*, Uğur Yayınevi, Samsun 2017.

Cumhuriyetin 50. Yılında Artvin 1973 İl Yıllığı, Artvin Valiliği, Artvin 1973.

BAYKARA, Tuncer, *Anadolu’nun Tarihî Coğrafyasına Giriş I Anadolu’nun İdarî Taksimatı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988.

ÇİÇEK, Rahmi, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Artvin Vilayeti’nin Sosyo-Ekonomik Durumu”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S: 14, Mart 2013, ss. 133-152.

DAYI, S. Esin, *Elviye-i Selâse’de (Kars, Ardahan, Batum) Millî Teşkilatlanma, Kültür Eğitim Vakfı Yayınları*, Erzurum 1997.

EVLİYÂ ÇELEBİ, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, II. Kitap. Haz. Zekeriya Kurşun, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998.

Gazi Ahmed Muhtar Paşa (1996), *Sergüzeşt-i Hayatımın Cild-i Sanisi*, Yay. Haz. Nuri Akbayar, Sad. Yücel Demirel, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

GÖK, Nurşen, “Artvin Livası’nın Anavatan’a Katılışı Sırasındaki Durumuna İlişkin Belgeler”. *Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 41, Ocak 2008, ss. 89-104.

GÖKBİLGİN, Tayyib, *Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlimi*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992.

GÜL, Mustafa, “Elvîye-i Selâse’nin Osmanlı Devleti’ne İadesi ve Bazı Uygulamalar”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 15, Ankara 1995, ss. 367-380.

GÜVEN, Onur, *Artvin’in Kültürel Tarihinde Türk İzleri*, Kitap 72 Yayınevi, Ankara 2018.

İNALCIK, Halil, “Şikâyet Hakkı: ‘Arz-i Hâl ve ‘Arz-i Mahzar’lar”, *Osmanlı Araştırmaları VII-VIII*, İstanbul 1988, ss. 32-54.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Arzuhal”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, C: 3, İstanbul 1991, ss. 447-448.

KARABACAK YILMAZ, Melike, “19. Yüzyılda Artvin ve Çevresi’nde Ekonomi Hayatı”, *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, Ed. Nuri Yavuz, Kriter Yayınevi, İstanbul 2019.

KARATAŞ, Yakup, Demet Dural Karasu, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Miras Kalan Bir Mesele: Yurtluk-Ocaklık ve Emlak-i Mazbuta Mukabili Maaşların

Tasfiyesi”, *International Journal of Social Science*, Number: 56, Spring III-2017, ss. 369-381.

KASAP, Murat, *Osmanlı Arşiv Kayıtlarında 93 Harbi Batum Muhacirleri*, Gürcistan Dostluk Derneği Yayınları, İstanbul 2018.

KAYA, Hakan, “Bayezid Sancağı Örneğinde Osmanlı İdari Yapısında Yurtluk Ocaklık Sistemi”, *Current Research in Social Sciences*, C: 2, S:1, Ocak 2016, ss. 17-26.

KAZBEGİ, Giorgi, *Bir Rus Generalinin Günlükleri*, Çev. Rıdvan Atan, Doruk Yayınları, İstanbul.

KILIÇ, Orhan, “Yurtluk-Ocaklık ve Hükümet Sancaklar Üzerine Bazı Tespitler”, *OTAM*, S: 10, Ankara 1999, ss. 119-137.

KIRZIOĞLU, Fahrettin, *Osmanlıların Kafkas-ellerini Fethi (1451-1590)*, Sevinç Matbaası, Ankara 2019.

KÖSE, Bayram Arif, “İslamiyet Öncesi Dönem, İlk Müslüman Fetihleri ve Müslüman Hâkimiyetinde Artvin ve Çevresi”, *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*. Ed. Nuri Yavuz, Kriter Yayınevi, İstanbul 2019.

KUŞ, Ayşegül, *Batılı Seyyah ve Araştırmacılara Göre 19. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Karadeniz Bölgesi*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Samsun 2016.

KÜÇÜKYILDIZ, Nagehan, “Artvin ve Çevresinin Yer Adları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, Ed. Nuri Yavuz, Kriter Yayınevi, İstanbul 2019.

MUTLU, Gülseren, “Eskiçağ’da Artvin”, *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, Ed. Nuri Yavuz, Kriter Yayınevi, İstanbul 2019.

MUVAHHİT ZEKİ, *Artvin İli Hakkında Genel Bilgiler*, Çev. Hayrettin Tokdemir-Ertuğrul Tokdemir, Kaya Matbaacılık, İstanbul 1999.

ORTAYLI, İlber, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2011.

ORUÇ, Cihan, “Artvin ve Çevresinde Türk Varlığı “Kıpçaklar”, *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, Ed. Nuri Yavuz, Kriter Yayınevi, İstanbul 2019.

ÖZAYDIN, Mehmet, *Artvin Ansiklopedisi*, C: 2, Göksu Matbaa, İstanbul 2016.

ÖZDER, M. Adil, *Artvin ve Çevresi*, Ay Matbaası, Ankara 1971.

ÖZTÜRK, Özhan, *Pontus*, Nika Yayınevi, Ankara 2016.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.

PALALI, İlhan, “Osmanlı Salnameleri ve Tarih Araştırmalarındaki Kaynak Değeri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S: 23, Ocak-Haziran 2010, ss. 1-14.

SERBESTOĞLU, İbrahim, “Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)*, S: 29, 2011, ss. 193-214.

SEZEN, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2006.

SUBAŞI, Ömer, “Artvin ve Çevresinde Türk Hâkimiyeti”, *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*. Ed. Nuri Yavuz, Kriter Yayınevi, İstanbul 2019.

ŞAFAKCI, Hamit, “Hurufat Defterlerine Göre Ardanuç Kazası Vakıfları”, *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, Ed. Nuri Yavuz, Kriter Yayınevi, İstanbul 2019.

TAŞKIN Faruk, *Artvin Tarihi Bibliyografyası*, Kriter Yayınevi, İstanbul 2020.

TEMEL, Eşref, “Hurufât Defterlerine Göre XVIII.-XIX. Yüzyılda Livane (Artvin) Vakıfları”. *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, Ed. Nuri Yavuz, Kriter Yayınevi, İstanbul 2019.

TOKDEMİR, Hayrettin, *Artvin Destanı*, Fon Matbaası, Ankara 1978.

TUNCEL, Metin, “Artvin”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, C: 3, İstanbul 1991, ss. 420-422.

TURAN, Resul, *Çarlık Rusyası Döneminde Batum Vilayeti (1878-1914)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2019.

UMAR, Bilge, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1993.

YÜCETÜRK, Zenzem, “İlk Vilayet Salnamesi Olan 1283 (1866-1867) Tarihli Salnameye Göre Bosna’nın İdarî Yapısı”, *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, S: 59, Güz 2018, ss. 205-231.

_____, “19. Yüzyılda Artvin’in İdarî Yapısı”, *Artvin Tarihi Araştırmaları-1*, Ed. Nuri Yavuz, Kriter Yayınevi, İstanbul 2019.

_____, “93 Harbi ve Sonrasında Artvin”, *Karadeniz Araştırmaları*, S: 65, Ankara 2020, ss. 73-95.

19. ve 20. Yüzyıl Belgelerinde Artvin: Göğe Komşu Topraklar, T.C. Artvin Valiliği, 2. Baskı, Ankara 2008.

